

**O'ZBEK NASRNING SHAKLLANISHIDA ALISHER NAVOIY  
ASARLARINING O'RNI**

*ADCHTI, Roman german va slavyan  
tillari fakulteti talabasi 25-01 KL guruh  
Abdurasulova Mashhura Shavkatbek qizi  
Ilmiy maslahatchi: Xomidova Malohat*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada Alisher Navoiy hayoti va ijodi yashagan vaqti, ijodiy faoliyati, uning dunyoga tanilgan asarlari haqida, o'zbek badiiy adabiyotidagi o'rni, badiiy va ma'naviy mohiyatga ega asarlari, u haqidagi turli manbalar shuningdek o'zbek nasrining yaratilishi haqida mulohaza yuritiladi.

**Kalit so'zlar:** o'zbek badiiy nasri, adabiyotshunoslik, ma'naviyat, tarixiy manbalar, kutubxona, madaniyat, ishtiyoq, ilm.

**Аннотация:** В данной статье рассматриваются жизнь и творчество Алишера Навои, период его жизни, его творческая деятельность, его всемирно известные произведения, его место в узбекской литературе, его произведения художественного и духовного значения, различные источники о нем, а также создание узбекской прозы.

**Ключевые слова:** узбекская литературная проза, литературная критика, духовность, исторические источники, библиотека, культура, страсть, наука.

**Abstract:** This article discusses the life and work of Alisher Navoi, the period in which he lived, his creative activity, his world-famous works, his place in Uzbek literature, his works of artistic and spiritual significance, various sources about him, as well as the creation of Uzbek prose.

**Keywords:** Uzbek literary prose, literary criticism, spirituality, historical sources, library, culture, passion, science.

O'zbek xalqining boy madaniy merosi va adabiy xazinasini haqida so'z ketganda, shubhasiz, birinchi galda buyuk mutafakkir Alisher Navoiy siymosi ko'z oldimizga keladi. Navoiy nafaqat shoir, balki ulug' davlat arbobi, ma'rifatparvar va o'zbek adabiy tilining asoschisidir. U yashagan davr — XV asr Temuriylar renessansi deb atalib, bu davrda ilm-fan, san'at va madaniyat o'zining eng yuksak cho'qqisiga chiqdi. Maqolada Navoiyning hayot yo'li, uning o'zbek badiiy nasri rivojiga qo'shgan hissasi va asarlarining ma'naviy ahamiyati tahlil qilinadi. Nizomiddin Mir Alisher Navoiy 1441-yilda Hirotda tug'ilib, butun hayotini ilm va ijodga bag'ishladi. U yoshligidanoq she'riyatga, adabiyotga cheksiz ishtiyoq bilan yondashdi. Tarixiy manbalar va "Majolisun-nafois" kabi asarlardan ma'lumki, u o'z davrining barcha ilmlarini,

xususan, mantiq, falsafa, fiqh va tilshunoslikni mukammal egallagan. Navoiyning ijodiy faoliyati faqatgina she'r yozishdan iborat emas edi. U o'z mablag'lari hisobidan ko'plab madrasalar, kasalxonalar va kutubxonalar barpo ettirdi. Bu kutubxonalar o'z davrida ilm ahlining eng sevimli maskaniga aylangan bo'lib, u yerda saqlangan nodir qo'lyozmalar bugungi kunda ham jahon kutubxonalari durdonasi hisoblanadi. O'zbek badiiy nasrining yaratilishi va "Mahbub ul-qulub" Ko'pchilik Navoiyni faqat buyuk g'azalnavis shoir sifatida bilsa-da, u o'zbek badiiy nasrining ham poydevorini qo'ygan ijodkordir. Undan oldingi davrlarda nasriy asarlar asosan arab yoki fors tillarida yozilgan. Navoiy esa turkiy (o'zbek) tilida ham badiiy jihatdan mukammal nasriy asarlar yaratish mumkinligini isbotladi. Shoirning umri oxirida yozilgan "Mahbub ul-qulub" (Ko'ngillarning sevimlisi) asari o'zbek nasrining eng go'zal namunalaridan biridir. Ushbu asar o'zining didaktik (tarbiyaviy) xarakteri bilan ajralib turadi. Unda jamiyatning turli tabaqalari — podshohlardan tortib dehqonlargacha, olimlardan tortib kosiblargacha bo'lgan insonlarning fe'l-atvori, yaxshi va yomon xislatlari badiiy bo'yoqlarda tasvirlangan. Bu asar orqali Navoiy o'zbek adabiyotshunosligiga yangi uslub va falsafiy chuqurlik olib kirdi. Ma'naviyat va badiiy mohiyat Navoiy asarlarining markazida Inson va uning ma'naviy kamoloti turadi. Uning dunyoga tanilgan "Xamsa" dostoni nafaqat badiiy asar, balki insoniylik, adolat, muhabbat va vafodorlik haqidagi ma'naviy qomusdir. Shoirning fikricha, ilm va madaniyat insonga haqiqiy baxtni taqdim etadi. Navoiy asarlarining badiiy mohiyati shundaki, u eng murakkab falsafiy g'oyalarni ham xalqchil va tushunarli tilda bayon eta olgan. Uning tili boy, iboralarga boy va ohangdordir. Bugungi kunda Navoiy merosi nafaqat adabiyotshunoslar, balki madaniyatshunos va faylasuflar tomonidan ham keng o'rganilmoqda. Alisher Navoiy o'zining serqirra ijodi bilan o'zbek xalqining ma'naviy olamini boyitdi. U yaratgan badiiy nasr namunalari o'zbek tilining qudratini butun dunyoga namoyon etdi. Tarixiy manbalarni o'rganish, kutubxonalarda saqlanayotgan qo'lyozmalar bilan tanishish har bir yosh avlod uchun ilmga bo'lgan ishtiyoqni oshirishga xizmat qiladi. Navoiy merosi — bizning eng buyuk ma'naviy boyligimizdir. Insoniyat tamadduni tarixida shunday siymolar borki, ularning nomi millatning o'zligi va tili bilan egizak bo'lib qolgan. O'zbek xalqi uchun bunday ulug' zot, shubhasiz, Nizomiddin Mir Alisher Navoiydir. XV asrda yashab ijod qilgan ushbu daho nafaqat Sharq uyg'onish davrining (Renessans) eng yirik vakili, balki o'zbek adabiy tili va badiiy nasrining haqiqiy asoschisidir. U yashagan Temuriylar davri — ilm-fan va madaniyatning gullab-yashnagan pallasi bo'lib, Navoiy ushbu muhitning ham mahsuli, ham uning eng katta harakatlantiruvchi kuchi edi. Navoiy ijodining eng katta qahramonligi — turkiy (eski o'zbek) tilini adabiyot va ilm tili darajasiga ko'targanidir. O'sha davrda fors tili she'riyat va ilmda ustunlik qilgan bir paytda, Navoiy o'zining "Muhokamatul-lug'atayn" (Ikki til muhokamasi) asari orqali turkiy tilning boyligi, jozibadorligi va imkoniyatlarini ilmiy asoslab berdi. Shoir "turk tili bilan ko'ngil

mulkini egalladim" deb yozganida, aynan milliy tilning qudratiga ishora qilgan edi. Bu ishtiyoq va qat'iyat bugungi o'zbek adabiyotshunosligining poydevori hisoblanadi. Navoiyning dunyoga tanilishida uning "Xamsa" (Beshlik) asari beqiyos o'rin tutadi. Nizomiy Ganjaviydan boshlangan xamsachilik an'anasini turkiy tilda birinchi bo'lib Navoiy davom ettirdi. Ushbu besh doston nafaqat she'riyat, balki o'sha davr hayotining badiiy qomusi bo'lib, undagi g'oyalar bugungi kunda ham o'z ma'naviy qiymatini yo'qotmagan. Navoiy hayoti haqidagi ma'lumotlar bizgacha turli tarixiy manbalar orqali yetib kelgan. Xondamirning "Makorimul-axloq", Vosifiyning "Badoe'ul-vaqoe'" asarlari shoirning shaxsiyati haqida qimmatli ma'lumotlarni beradi. Navoiy o'z davrida Hirotda ulkan kutubxona tashkil qilgan bo'lib, u yerda minglab nodir qo'lyozmalar saqlangan. Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy merosi — tuganmas ma'naviyat xazinasi. U o'zbek badiiy nasrini yaratdi, turkiy tilni jahon miqyosiga olib chiqdi va komil inson g'oyasini ilgari surdi. Uning asarlarini o'rganish yoshlarda ilmga ishtiyoq uyg'otish, ularni vatanparvar va yuksak madaniyatli qilib tarbiyalashda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Navoiy nafaqat tarixiy siymo, balki har bir davr uchun zamonaviy bo'lib qoladigan ma'naviy yo'lchi yulduzdir.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Alisher Navoiy. "Mahbub ul-qulub". Mukammal asarlar to'plami, 15-jild. – Toshkent: Fan, 1999.
2. Alisher Navoiy. "Muhokamatul-lug'atayn". – Toshkent: Akademnashr, 2017.
3. I. Haqqulov. "Navoiyga qaytish". – Toshkent: Fan, 2007.
4. S. G'aniyeva. "Alisher Navoiy hayoti va ijodi". – Toshkent, 2001.
5. A. Qayumov. "Xamsachilik an'analari". – Toshkent: O'qituvchi, 1989.
6. Xondamir. "Makorimul-axloq" (Navoiy haqida xotiralar). – Toshkent, 1967.
7. N. Mallayev. "O'zbek adabiyoti tarixi". – Toshkent: O'qituvchi, 1976.